

नेपालमा शासक र शासितमा लोकतान्त्रिक संस्कार

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत स्नातकोत्तरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागमा प्रस्तुत शोधपत्र

केशवराज जोशी

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

त्रि.वि. रजिस्ट्रेशन: ६-१-४०-३८४-२००७

रोल नं. ५१

२०७७

घोषणा

‘नेपालमा शासक र शासितमा लोकतान्त्रिक संस्कार’ विषयक सोधपत्र मैले आफ्नो व्यक्तिगत अध्ययन, चिन्तन र अनुभवको आधारमा तयार पारेको हु । यो मेरो मौलिक ज्ञान र चिन्तनको आधारमा निर्माण गरिएको हो । यो ज्ञान यसअघि कहिँकतै कसैले पनि प्रकाशन गरेको छैन ।

यो लेखनमा मैले विशेष गरी देश विदेशका विभिन्न उदाहरण पेश गरी यो देशको लोकतान्त्रिक अभ्याससँग तुलना गरेको छु । अनि ती लोकतान्त्रिक अभ्यास तथा लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यताको आधारमा नेपालको लोकतन्त्र वा शासक र शासितमा लोकतान्त्रिक चरित्र हेरेको छु ।

विभिन्न स्रोतहरूको उपयोग गरी तयार पारिएको यो लेखमा प्रस्तुत कुनै तथ्य वा तथ्यांक गलत भएमा अथवा कुनै किसिमको भुल वा त्रुटी देखिएमा त्यो सम्पूर्णका लागि म स्वयं जिम्मेवार हुनेछु ।

केशवराज जोशी, २०७७ माघ

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानवीकी संकायअन्तरगत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग,स्नातकोत्तर तहको डिग्रीका लागि केशवराज जोशीले मेरो प्रत्येक्ष निगरानी, निरीक्षण र निर्देशनमा तयार पारेको 'नेपालमा शासक र शासितमा लोकतान्त्रिक संस्कार' विषयक अध्ययन विस्तृत रूपमा अन्तिम छलफल, मूल्यांकन र स्विकृतिका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
शोध निर्देशक

डा. टिकाराम गौतम

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपूर काठमाडौं ।

स्वीकृति पत्र

‘नेपालमा शासक र शासितमा लोकतान्त्रिक संस्कार’ विषयमा केशवराज जोशीले तयार पारी अन्तिम मूल्यांकनका लागि पेश गरेको सोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागको निम्नबमोजिमको कमिटिले मानवीकी संकायक अन्तरगत समाजशास्त्रको स्नातकोत्तर डिग्रीका लागि स्वीकृत गरेको छ :

डा. युवराज लुईटेल

.....

विभाग प्रमुख

प्रमोद भट्ट

.....

वाह्य परीक्षक

डा. टिकाराम गौतम

.....

शोध निर्देशक

कृतज्ञता ज्ञापन

यो शोध पत्रका लागि आवश्यक सहरल्लाह दिई मार्गनिर्देश गर्ने शोधनिर्देशक गुरु डा. टिकाराम गौतम तथा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु डा. युवराज लुईटेलका अतिरिक्त विभिन्न तहमा मलाई पढाउने शिक्षक शिक्षिकाहरुका साथै यो अध्ययनमा महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने साथी यज्ञमूर्ति पाण्डेप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

त्यस्तै यो अध्ययनका दौरान अन्तरवार्ता दिएर सहयोग पुऱ्याउनुहुने धनगढी उत्तरविहिडीका सर्वसाधारणका अतिरिक्त अध्ययनमा समेटिएका राजनैतिक दलका नेताहरु तथा अध्ययनका दौरान मैले पढेका विभिन्न लेखरचना तथा पुस्तकका लेखकहरुप्रति समेत हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

विषय सुची

विषय सुचि	पाना नं.
अध्ययन एक : परिचय	१-९
१.१ अध्ययनको सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि लोकतन्त्र	१
१.२ प्रयोगमा आधारित सन्दर्भ	३
१.३ खोजी गर्ने विषय र अनुसन्धानात्मक प्रश्न	८
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	९
अध्याय दुई : साहित्यको सिंहावलोकन	१०-३३
२.१ लोकतान्त्रिक संस्कार	१०
२.२ पूर्वीय मान्यता	१४
२.३ सनातन हिन्दु मान्यता	१४
२.४ लिच्छवी कालीन गणराज्य	१७
२.५ कन्फ्युसियस विचारधारा	१९
२.६ पास्चात्य विचारधारार प्राचीन ग्रीक नगर राज्य	२०
२.६.१ प्लेटा	२६
२.६.२ अरस्तु	२८
२.६.३ नेतृत्व	३०
२.६.४ पूर्वीय मान्यता	३२
२.६.५ पास्चात्य विचारधारा	३२
अध्याय ३ : अनुसन्धान विधि र तरिका	३४-३८
३.१ अनुसन्धान विधि र तरिका	३४
३.२ नमुना	३५
३.३ विधि र प्रक्रिया	३७
३.४ अनुसन्धानको मापदण्ड	३७

अध्याय ४	३९-४५
४.१ नेपालमा लोकतन्त्र विश्लेषणका न्युनतम आधारहरु	३९
अध्याय ५ : नेपालमा लोकतान्त्रिक संस्कार	४७-७५
५.१ नेपालमा लोकतान्त्रिक संस्कार	४८
५.२ विश्व इतिहास	४८
५.३ नेपालमा लोकतन्त्र	५०
५.४ लोकतन्त्र : अवसर, संस्कार, व्यवहार, अनुशासन	५१
५.५ नेपालको लोकतन्त्र	५७
५.६ दलीय अधिनायकवाद	५८
५.६.१ पूर्ण लोकतन्त्र	५८
५.६.२ आंशिक लोकतन्त्र	५९
अध्याय ६	७७-७९
६.१ लोकतान्त्रिक संविधान, संरचना र संस्थाहरु	७७
अध्याय ७ : सारांश र निष्कर्ष	८०-८२
७.१ सारांश	८०
७.२ निष्कर्ष	८२
सन्दर्भ सामग्री	८३-८४
प्रश्नावली	८५